

**Recenzja rozprawy doktorskiej pt. “Memory for Truth and Falsity:
An Investigation from the Perspective of Dual-Recollection Theory”
przedstawionej przez mgr Darię Ford**

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Darii Ford pt. “Memory for Truth and Falsity: An Investigation from the Perspective of Dual-Recollection Theory” (przygotowana pod kierunkiem prof. UKSW dr hab. Marka Nieznańskiego) dotyczy uwarunkowań procesów pamięciowych związanych z prawdziwością i fałszywością informacji.

Rozprawa doktorska obejmuje trzy artykuły naukowe, które szczegółowo badają różne aspekty pamięci dla prawdy i fałszu. Dwa z tych artykułów zostały już opublikowane, a trzeci jest zaakceptowany do publikacji. Pierwszy artykuł, zatytułowany „The effect of value on context and target recollection in memory for truth and falsity” (przyjęta w *Memory & Cognition*), analizuje wpływ wartości informacji na przypominanie kontekstu i celu w pamięci dotyczącej prawdy i fałszu. Drugi artykuł, „Cognitive load reduces context recollection for true sentences” (*Journal of Cognitive Psychology*), bada wpływ obciążenia poznawczego na przypominanie kontekstu dla prawdziwych zdań. Trzeci artykuł, „Recollection of “true” feedback is better than “false” feedback independently of a priori beliefs” (*Memory*), porównuje przypominanie informacji zwrotnych oznaczonych jako „prawdziwe” z informacjami oznaczonymi jako „fałszywe”, wykazując lepszą pamięć dla informacji „prawdziwych”.

Nowością w przedstawionych badaniach jest zastosowanie teorii *dual-recollection*, oraz towarzyszącej jej metodologii pomiaru i analizy dwóch rodzajów przypominania, do wyjaśnienia efektów pamięciowych związanych z prawdziwością/fałszywością zapamiętywanych informacji. I tak, badania wykazały, że pamięć dla prawdziwych informacji zwrotnych jest generalnie lepsza niż dla fałszywych. Uzyskane wyniki podkreślają znaczenie wartości (prawdziwości) informacji w procesach pamięciowych i sugerują, że ludzie lepiej pamiętają informacje, które uważają za prawdziwe. Po drugie, okazało się, że niezależnie od rodzaju dodatkowego zadania, obciążenie poznawcze miało wpływ na przypominanie prawdziwych informacji, a nie miało wpływu na przypominanie fałszywych.

Badania przedstawione w manuskrypcie dostarczają wnikliwych wniosków na temat różnych sposobów przetwarzania prawdy i fałszu w pamięci, szczególnie pod wpływem zapamiętywania ukierunkowanego na wartość (VDR). Praca doktorska pokazuje, że

prawdziwe informacje są często traktowane priorytetowo i zapamiętywane bardziej efektywnie niż informacje fałszywe, co sugeruje nieodłączną wartość prawdziwości, która wpływa pozytywnie zarówno na zapamiętywanie kontekstu, jak i pamięć bodźców docelowych. Co więcej, wprowadzenie wartości, czy to poprzez punktację liczbową, czy znaczenie, wpływa na wydajność pamięci, poprawiając zapamiętywanie informacji uznanych za bardziej wartościowe. Wyniki wskazują, że mechanizmy poprawiające pamięć prawdziwych informacji mogą pokrywać się z tymi, które poprawiają pamięć informacji wartościowych. Prawdziwe informacje są często lepiej zapamiętywane, prawdopodobnie dlatego, że są postrzegane jako bardziej wartościowe, albo z natury, albo poprzez wyraźne przypisanie wartości. Jednakże, podczas gdy pamięć prawdziwych informacji może być wzmocniona poprzez przypisanie im wyższej wartości, strategia ta nie jest tak skuteczna w przypadku fałszywych informacji, co wskazuje na naturalną skłonność do łatwiejszego zapamiętywania prawdziwych informacji ze względu na ich postrzeganą użyteczność lub znaczenie. Badania te pogłębiają naszą wiedzę na temat interakcji prawdy i wartości w procesach pamięciowych i mają potencjalne implikacje dla strategii edukacyjnych i praktyk weryfikacji informacji w środowiskach wypełnionych zarówno prawdziwymi, jak i fałszywymi informacjami.

W przypadku rozpraw doktorskich składających się z serii artykułów, rola recenzenta jest raczej niewdzięczna, bo domaga się recenzowania już zrecenzowanych badań. Powstrzymam się zatem od tego, a w zamian postaram się skupić na elementach ogólniejszych niż pojedyncze artykuły. Takim elementem jest wspólny rdzeń zaprezentowanych badań, jakim jest teoria *dual-recollection*. Teoria "podwójnego przypominania", opracowana przez Brainerda i współpracowników, zakłada, że przypominanie składa się z dwóch odrębnych procesów: przypominania kontekstu i przypominania celu. Przypominanie kontekstu obejmuje zapamiętywanie szczegółów sytuacyjnych lub środowiskowych otaczających wydarzenie, podczas gdy przypominanie celu odnosi się do przypominania głównej treści lub samego wydarzenia. Teoria ta sugeruje, że te dwie formy przypominania są przynajmniej częściowo rozłączne i mogą być w różny sposób zależne od różnych procesów poznawczych, takich jak poziom przetwarzania lub uwagi przydzielonej podczas początkowego kodowania informacji.

W kontekście powyższej teorii ulokowano zagadnienie pamięci informacji prawdziwych i fałszywych i uczyniono z nich główny przedmiot zainteresowania. Muszę przyznać, że nie do końca jest dla mnie jasne teoretyczne uzasadnienie spodziewanych efektów. Dlaczego prawdziwość/fałszywość informacji miałyby mieć zróżnicowany wpływ na przypominanie informacji kontekstowych i informacji o właściwym wydarzeniu? Pewne światło rzuca na to teoretyczne powiązanie prawdziwości/fałszywości informacji z jej wartością, co pokazano w ostatnim z przedstawionych tekstów. Jednak brakuje mi głębszej analizy tego zagadnienia.

Taka pogłębiona analiza przydałaby się również z innego powodu. Stanowiłaby bowiem jakiś wkład w rozwój teorii podwójnego przypominania, która w niniejszej pracy znalazła wyśmienite zastosowanie. Badania Autorki jednak wydają się nie wpływać na kształt samej teorii, a jedynie rozszerzają jej zastosowania do wyjaśnienia efektów prawdziwości/falszywości informacji. Wbrew temu co deklaruje Autorka (str. 19) nie dostrzegam wyraźnie w tej pracy nowej propozycji teoretycznej. Dlatego uważam, że należy się temu zagadnieniu pogłębiona dyskusja.

Dużą wartość tych prac dostrzegam w tym, że uzyskane wyniki odniesiono do tradycyjnych modeli (Spinoza i Kartezjusz), których predykcje dotyczące nadawania informacjom wartości prawdy/fałszu różnią się istotnie przynajmniej w zakresie wpływu obciążenia poznawczego/uwagowego na ten proces. Nawet jeśli nie do końca wiadomo, w jaki sposób uzyskane wyniki wpływają na teorię *dual-recollection*, to samo zastosowanie tej teorii do problematyki wpływu prawdziwości/falszywości na pamięć jest interesujące, nowe i w mojej opinii wartościowe.

Doceniam również fakt, że przedstawione prace stanowią skrupulatnie zaprojektowaną serię eksperymentów, które systematycznie badają różne aspekty pamięci prawdy i fałszu. Każdy eksperyment jest solidny metodologicznie i opiera się na wynikach poprzedniego, odzwierciedlając wyraźny postęp myśli. Takie ustrukturyzowane podejście nie tylko pogłębia nasze zrozumienie procesów pamięciowych, ale także demonstruje zdolność kandydata do dostosowania i udoskonalenia swoich badań w oparciu o pojawiające się wyniki. Wykorzystanie modeli wielomianowych w celu rozdzielenia procesów pamięciowych dodaje w tych pracach warstwę rygoru statystycznego. Stosując tę zaawansowaną technikę statystyczną, można oszacować subtelne różnice między przypominaniem kontekstu, przypominaniem celu i znajomością, jednocześnie kontrolując błędy związane ze zgadywaniem odpowiedzi. Takie podejście nie tylko zwiększa wiarygodność wyników, ale także pozwala na bardziej precyzyjną analizę różnych procesów poznawczych związanych z pamięcią prawdy i fałszu.

Na koniec dodam tylko, że dużym plusem dla tej pracy byłoby odniesienie uzyskanych wyników do szerszego kontekstu możliwych zastosowań. Rozumiem, że prezentowany program badawczy mieści się w szerokiej kategorii badań podstawowych, który naturalnym celem nie jest przełożenie na zastosowania. Jednak, w przypadku badań dotyczących pamięci, a w szczególności pamięci prawdy czy fałszu, potencjalne kierunki badań aplikacyjnych warte są szerszej dyskusji w czasach, kiedy ocena prawdziwości/falszywości informacji może decydować o losach jednostek i grup.

Konkluzja

Wyrażone powyżej uwagi i wątpliwości nie zmieniają faktu, że moja ocena rozprawy doktorskiej p. mgr. Darii Ford jest zdecydowanie pozytywna. Uznaję, że rozprawa doktorska

mgr. Ford spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668), dlatego rekomenduję dopuszczenie p. mgr. Darii Ford do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Robert Balas